

TIJD, DE ONMISBARE SCHAKEL IN OMGEVINGSBELEID

NAAR EEN ACTIEVE TIJDSREFLEX

BIJ OMGEVINGSPROFESSIONALS

Hoog tijd voor tijd in het omgevingsbeleid	3
Tijd en omgeving: een eeuwige band	4
Tijd brengt kwaliteit in omgevingsbeleid	8
6 boeiende vragen om bij stil te staan	9
Hoe je een actieve tijdsreflex ontwikkelt	10
Tools die de tijd vleugels geven	18
Zet de toekomst aan tafel	20

HOOG TIJD VOOR TIJD IN HET OMGEVINGSBELEID

Wanneer we omgevingsbeleid maken of projecten in de fysieke leefomgeving vormgeven, dan houden we rekening met een heleboel factoren zoals locatie, gebruikers, stromen of verweving. Maar één factor zien we vaak over het hoofd: de tijd.

Nochtans zijn tijd en leefomgeving nauw met elkaar verbonden. Onze fysieke leefomgeving verandert voortdurend en we gebruiken haar volgens onze eigen tijdspatronen.

Ook beleid staat niet los van de tijd. Specialisten zijn het erover eens: wanneer we rekening houden met de factor tijd, dan maken we beter omgevingsbeleid. Omgevingsbeleid dat de tand des tijds beter doorstaat. Als we rekening houden met de tijd, dan wint omgevingsbeleid aan toekomstwaarde.

Tijd om daar werk van te maken dus. En laten we er vandaag mee starten. Want in een samenleving die aan een snelreisinvaart verandert, kunnen we maar beter onze tijd vooruit zijn.

**TIJD IS EEN
ONMISBARE
SCHAKEL IN
OMGEVINGSBELEID.**

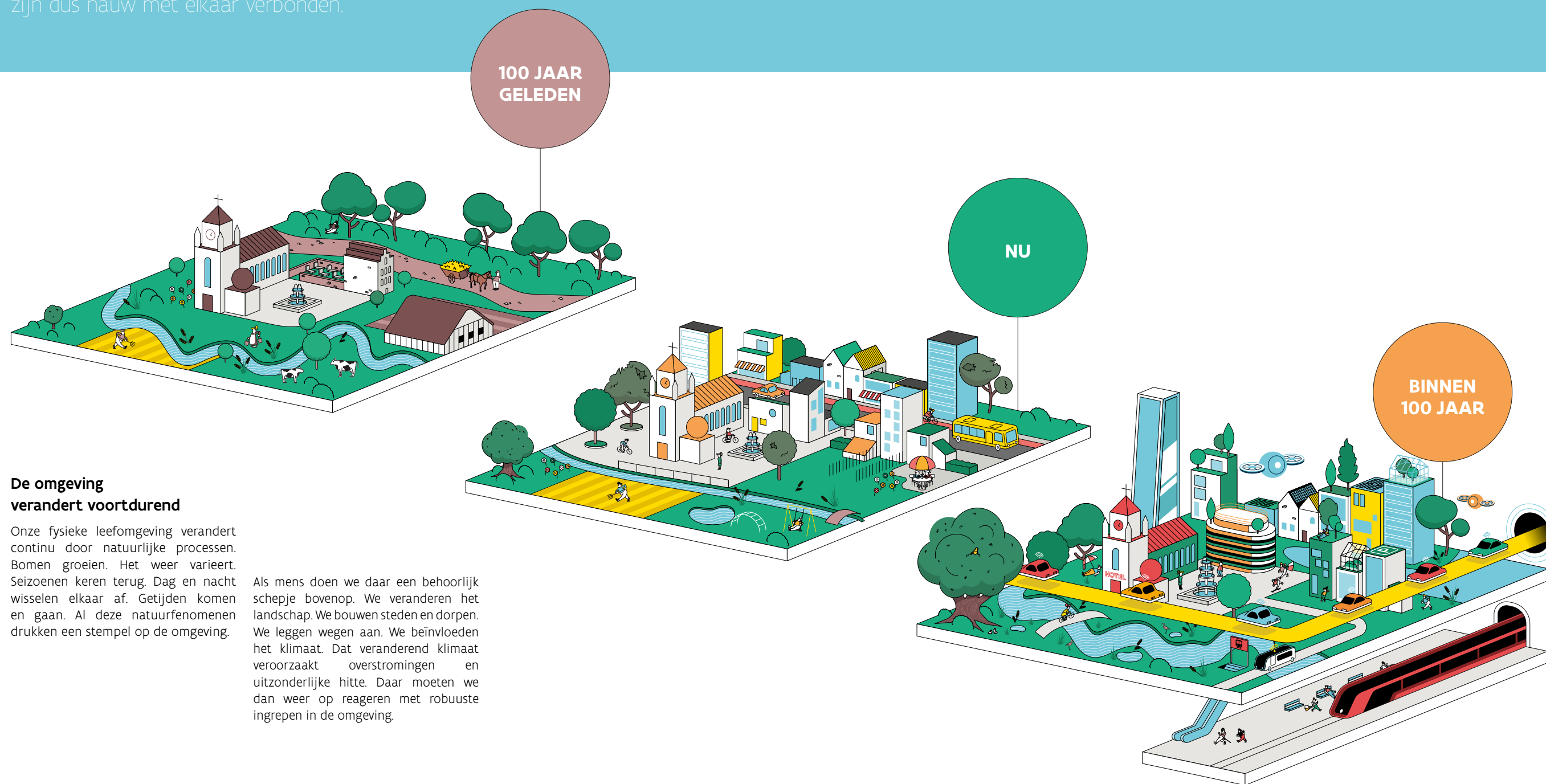
- Maar hoe zet je de tijdsfactor in?
- En hoe leidt dit tot beter beleid?

Deze inspiratienota reikt je hiervoor basisprincipes, instrumenten en tips aan.

TIJD EN OMGEVING: EEN EEUWIGE BAND

Onze leefomgeving verandert doorheen de tijd. Daarnaast maken we ook op een tijdsgebonden manier gebruik van de omgeving. Tijd en omgeving zijn dus nauw met elkaar verbonden.

4

De omgeving verandert voortdurend

Onze fysieke leefomgeving verandert continu door natuurlijke processen. Bomen groeien. Het weer varieert. Seizoenen keren terug. Dag en nacht wisselen elkaar af. Getijden komen en gaan. Al deze natuurfenomenen drukken een stempel op de omgeving.

Als mens doen we daar een behoorlijk schepje bovenop. We veranderen het landschap. We bouwen steden en dorpen. We leggen wegen aan. We beïnvloeden het klimaat. Dat veranderend klimaat veroorzaakt overstromingen en uitzonderlijke hitte. Daar moeten we dan weer op reageren met robuuste ingrepen in de omgeving.

“WE BOUWEN IN
SNELTREINVAART IN
ONS DORPSCENTRUM,
TERWIJL IN DE OMLIGGENDE
VILLAWIJKEN DE LEEGSTAND
VAN DE TOEKOMST LIGT.”

Peggy de Wit,
omgevingsambtenaar Oud-Turnhout

Tijdsgebonden
gebruik van de omgeving

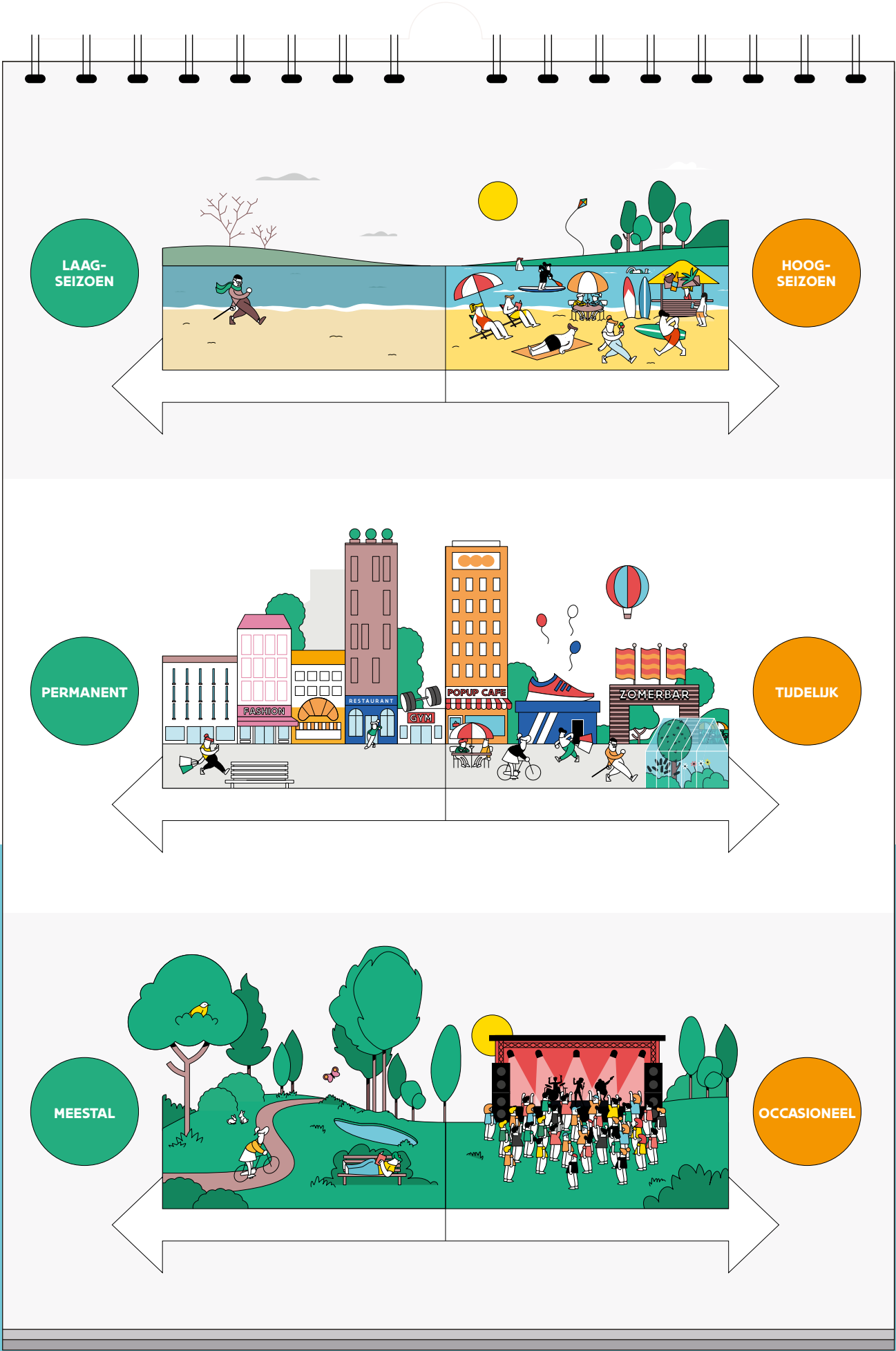
Ook in de manier waarop we de fysieke leefomgeving gebruiken, speelt tijd een rol. Soms gebruiken we onze leefomgeving permanent, bijvoorbeeld door er te wonen.

Wanneer we elk jaar een festival in het stadspark organiseren, gebruiken we die omgeving occasioneel. Met een pop-up-store maken we tijdelijk gebruik van de omgeving, net zoals een school die we enkel tijdens de uren benutten.

Vaak houden we in ons ruimtegebruik rekening met de seizoenen of met het dag-nachtritme. In de zomer zwemmen we buiten. De nacht is voor nachtraven. Maar door allerlei artificiële ingrepen doorbreken we die natuurlijke tijdsschema's.

We kweken voedsel in serres. Met dijken tomen we de kracht van getijden in. Steeds hanteren we onze levensloop als de maat der dingen. Voor ingrijpende beslissingen in de fysieke omgeving is vaak de duur van een legislatuur bepalend.

Zonder dat we er ons bewust van zijn, speelt de tijd in onze leefomgeving een grote rol. Wat als we de tijd nu eens bewust inzetten?

TIJD BRENGT KWALITEIT IN OMGEVINGSBELEID

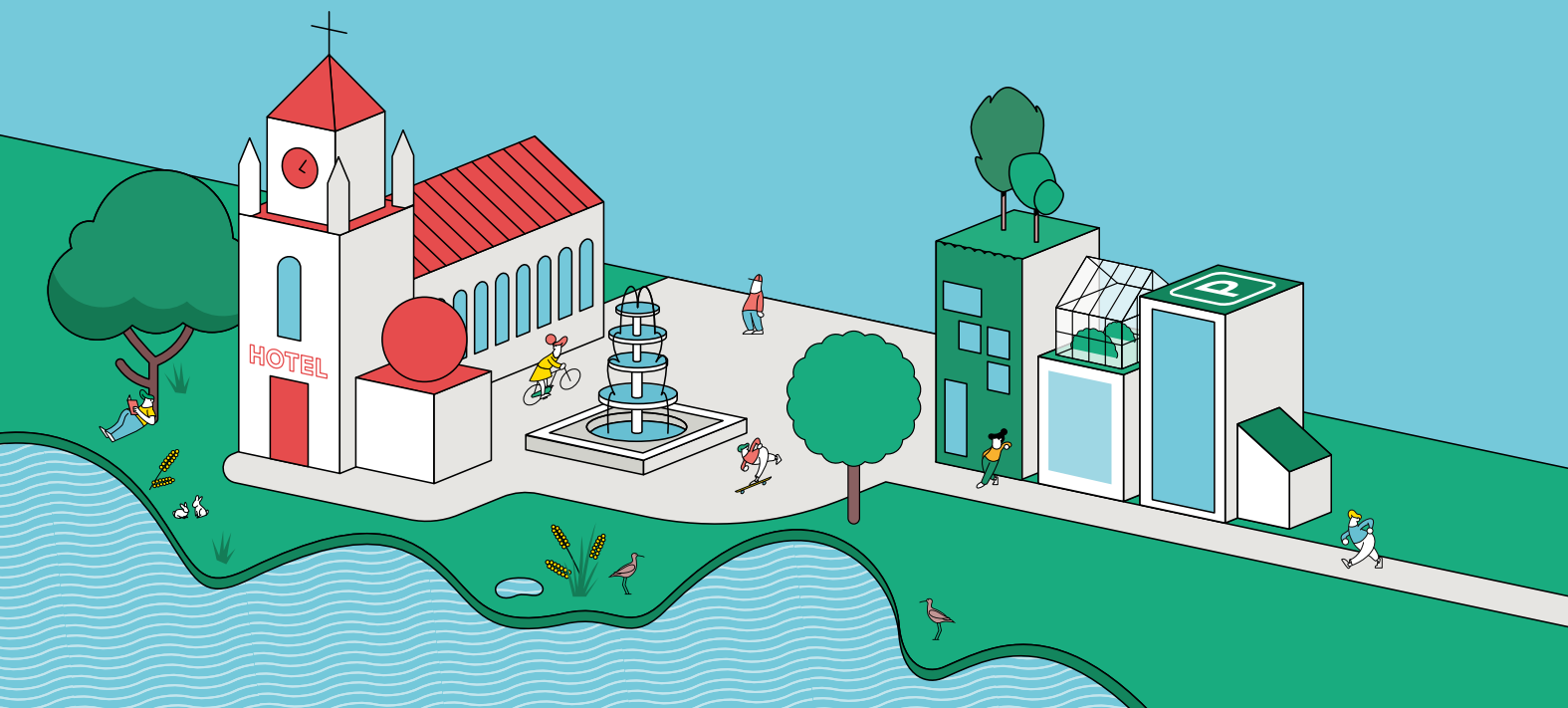
Tijd en omgeving zijn nauw met elkaar verbonden. Toch houden we in ons omgevingsbeleid zelden rekening met de tijd. Maar als we dat wél doen, wat levert ons dat dan op?

8

Als we tijd in rekening brengen, dan

- spelen we beter in op kansen die maatschappelijke veranderingen bieden;
- maken we plannen en projecten die langer meegaan in wijzigende omstandigheden;
- begrijpen we beter welk gebied welk veranderingstempo heeft;
- zetten we tijdelijkheid en omkeerbaarheid slimmer in;
- zijn we beter voorbereid op toekomstige crises en schokken;
- houden we beter rekening met toekomstige generaties;
- laten we waardevolle, grote en duurzame projecten na voor de kinderen van onze kinderen;
- springen we doordachter, efficiënter en zuiniger om met de beschikbare ruimte.

De tijd is een factor waar we niet omheen kunnen als we onze leefomgeving toekomstbestendig willen maken.

6 BOEIENDE VRAGEN OM BIJ STIL TE STAAN

De tijd slim inzetten in omgevingsbeleid brengt heel wat uitdagingen en kansen mee. 6 boeiende vragen die elke omgevingsprofessional zich vandaag moet stellen.

1

Hoe leidt een betere tijdsbenutting tot ruimtebesparing?

Veel plekken kennen een wisselend gebruik doorheen de tijd. Sommige plaatsen of constructies worden zelfs lange tijd niet gebruikt, bijvoorbeeld 's nachts, in het weekend of buiten het (toeristisch) seizoen.

Hoe leidt een slimmere tijdsbenutting tot efficiënter en duurzamer ruimtegebruik?

2

Hoe stimuleren we tijdelijk gebruik zonder kwaliteitsverlies?

Tijdelijk gebruik zit in de lift. Pop-ups, tijdelijke natuur en zomerbars schieten als paddenstoelen uit de grond. Eigen aan tijdelijkheid is dat de ingrepen omkeerbaar moeten zijn.

Hoe kunnen tijdelijk gebruik en omkeerbaarheid hand in hand gaan?

3

Hoe stemmen we levensloop en beleid beter op elkaar af?

Doorheen ons leven evolueren onze noden: als kind, jongere, gezinshoofd of oudere. Ook bedrijven, organisaties en zelfs de hele samenleving kennen verschillende levensfasen en sleutelmomenten die om gepaste keuzes, ingrepen of investeringen vragen.

Hoe kunnen we in onze omgeving beter inspelen op die kantelmomenten?

4

Hoe komen we tot een betere afstemming tussen dynamiek en omgeving?

Veranderingen in de fysieke leefomgeving gebeuren niet overal op dezelfde manier en aan hetzelfde tempo. Een stationsomgeving bijvoorbeeld kent een hogere dynamiek dan een natuurgebied. Snelheid van verandering is dus plaatsafhankelijk.

Hoe gaan we om met deze verschillen?

5

Hoe verankeren we langetermijndoelen in het omgevingsdenken?

Heel wat ontwikkelingen die ons vandaag bezighouden, lopen over meerdere generaties. Denk aan het klimaatbeleid, de energietransitie of de duurzame ontwikkelingsdoelen. Welke omgeving willen we nalaten voor onze nakomelingen?

Hoe zorgen we ervoor dat zij een kwaliteitsvolle omgeving erven?

6

Hoe maken we onze omgeving robuuster tegen schokken en risico's?

Schokken en risico's, zoals pandemieën, overstromingen en droogte zijn moeilijk te voorspellen. Toch zullen we er in de toekomst meer en meer mee te maken krijgen.

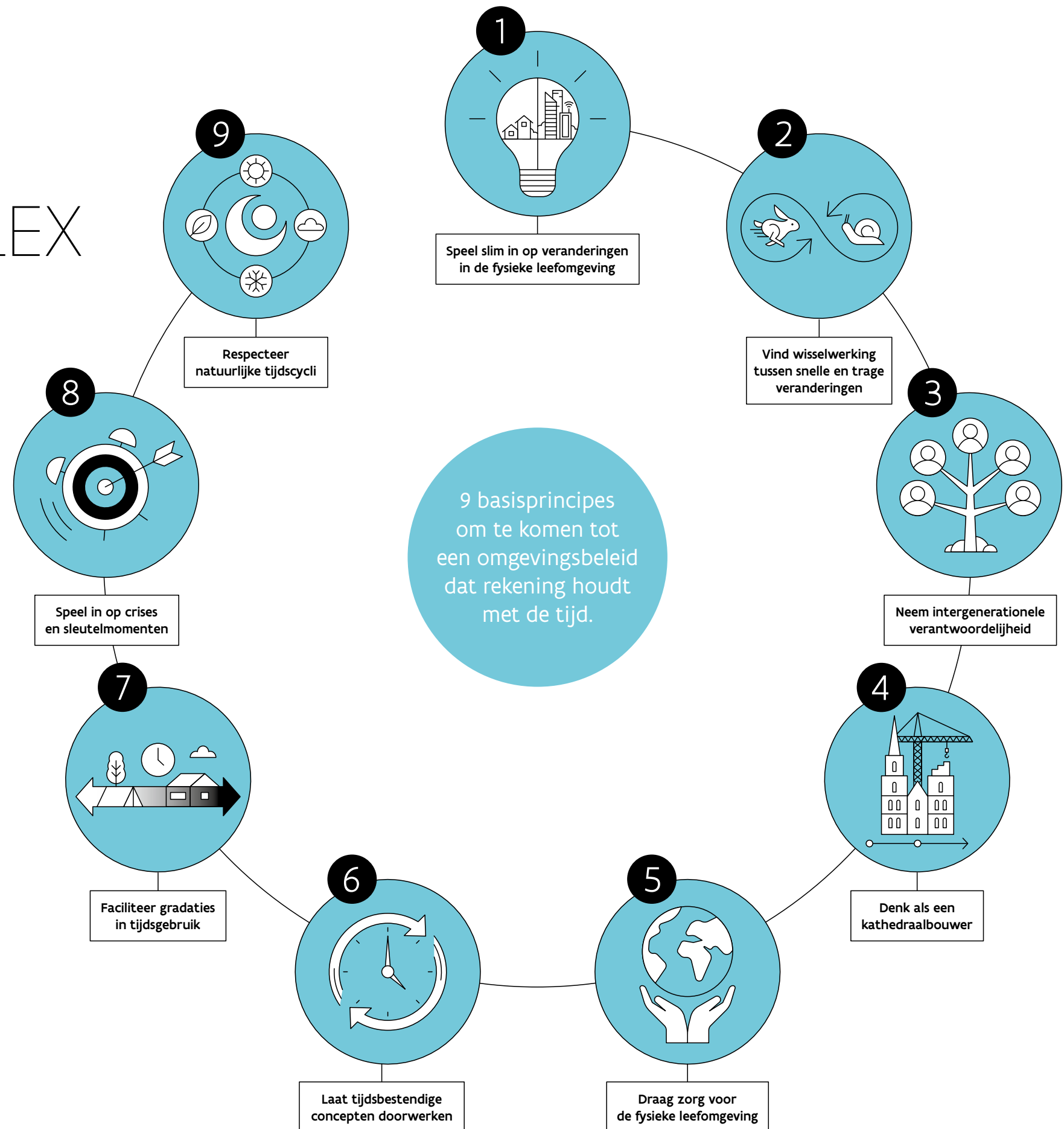
Hoe zorgen we ervoor dat onze omgeving die schokken kan opvangen?

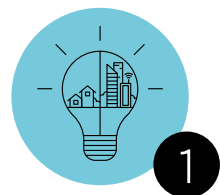

HOE JE EEN ACTIEVE TIJDSREFLEX ONTWIKKELT

De meerwaarde van de factor tijd staat buiten kijf. Maar hoe ga je ermee aan de slag? 9 basisprincipes om te komen tot een omgevingsbeleid dat rekening houdt met de tijd.

Een actieve tijdsreflex ontwikkelen, betekent dat je steeds peilt naar de impact van de tijd op een bepaalde beslissing of omgevingsinitiatief, zoals een plan, vergunning of subsidie. Naast de lessen uit het verleden, werp je uiteraard ook steeds een blik op de toekomst: wat is het effect op korte of lange termijn? Ieder initiatief in omgevingsbeleid vertrekt immers vanuit een langetermijnvisie.

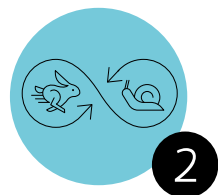

Speel slim in op veranderingen in de fysieke leefomgeving

Onze fysieke leefomgeving verandert doorheen de geschiedenis. Die veranderingen tegengaan, is contraproductief. Ze op een duurzame en stabiele manier laten gebeuren, in plaats van verstoren, daar komt het op neer.

Omgevingsbeleid kan die maatschappelijke dynamiek faciliteren. Door te leren uit het verleden, door monitoring en evaluatie, en door beleid vanuit verandering vorm te geven.

Vind wisselwerking tussen snelle en trage veranderingen

Ieder gebied heeft een ander veranderingstempo. De wisselwerking tussen verschillende snelheden en ritmes is een belangrijk aspect om mee te nemen in het omgevingsbeleid.

Hoogdynamische gebieden zijn gebieden die snel veranderen. Ze hebben nood aan flexibele oplossingen om soepel in te spelen op veranderingen. Laagdynamische gebieden veranderen traag en hebben nood aan stabiliteit en rust.

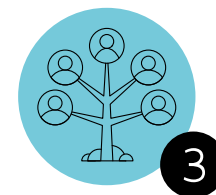
Cascobenadering in het plan Ooievaar

Het plan Ooievaar (1986) voor het Nederlands Rivierengebied hanteert een cascobenadering.

Het plan onderscheidt functies met lage ruimtelijke dynamiek in een robuust raamwerk, een zogenaamde casco met natuur, bos, rivier .... Deze functies zijn gebaat met een hoge stabiliteit en rust.

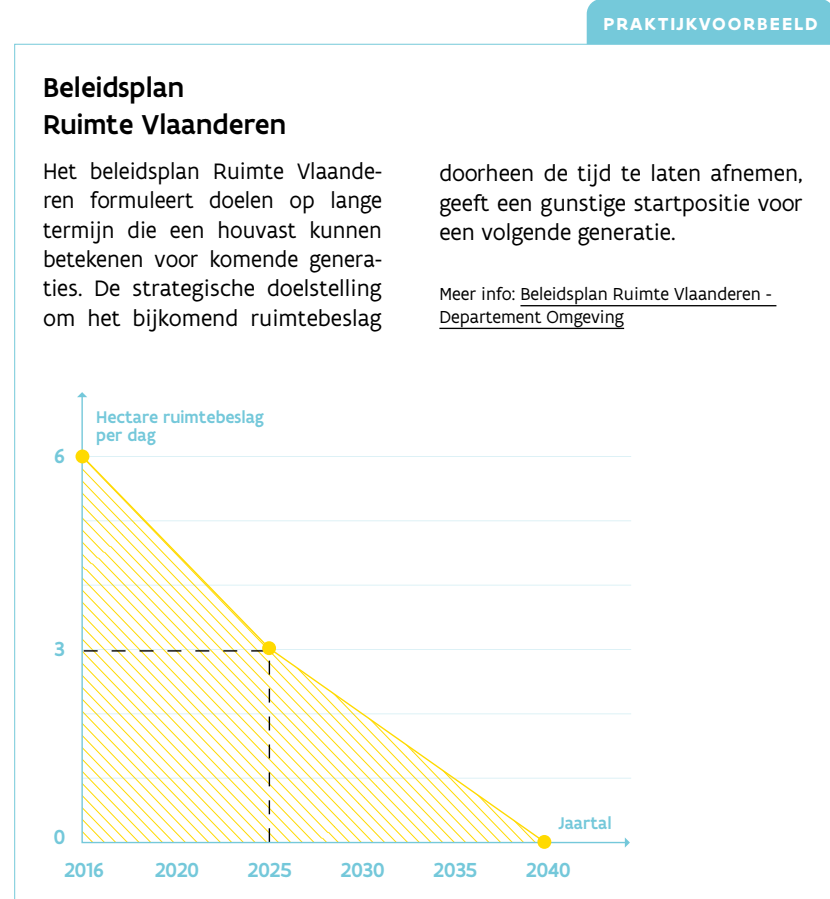
In de tussenliggende mazen van het casco bevinden zich hoogdynamische functies zoals nederzettingen en economische grondgebruikers, in een flexibele gebruikruimte.

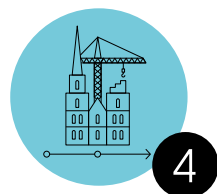
Meer info: [Ooievaar: de toekomst van het rivierengebied - Rijkswaterstaat Rapportendatabank \(overheid.nl\)](#)

Neem intergenerationale verantwoordelijkheid

De omgevingsbeslissingen die we vandaag nemen, mogen geen hypotheek leggen op de volgende generaties. We moeten duurzame transitie durven op te starten die langetermijndoelen dienen en rekening houden met toekomstige generaties. Hoe kunnen we dat beter doen, dan door jongeren een stem te geven in het omgevingsdebat?

Denk als een kathedraalbouwer

Onzekerheid over de toekomst mag geen reden zijn om geen grootse, duurzame projecten op lange termijn in gang te zetten. Want die hebben vaak net een grote relevantie en meerwaarde voor de generaties na ons. We mogen gerust ambitieus zijn in de erfenis die we willen nalaten voor de kinderen van onze kinderen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Sigmaplan

Het Sigmaplan beschermt Vlaanderen tegen overstromingen van Schelde en bijrivieren. Het plan combineert waterveiligheid met riviernatuur, recreatie en lokale economie. Het is een ware kathedraalbouw: gestart na de overstromingen in 1976 en daarna doorlopend geëvalueerd en bijgesteld. Ook toekomstige generaties zullen voortbouwen op het Sigmaplan.

Meer info: www.sigmaplan.be

WE HANDELEN PREVENTIEF

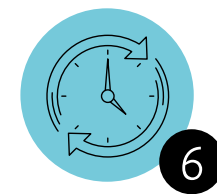
EN UIT VOORZORG. BEST NEMEN

WE NO REGRET-MAATREGELEN.

Draag zorg voor de fysieke leefomgeving

Het is onze plicht om de fysieke leefomgeving in goede staat te houden voor de huidige en volgende generaties. Dit betekent dat we schade voorkomen, beperken of herstellen. We handelen preventief en uit voorzorg. Best nemen we no regret-maatregelen.

Laat tijdsbestendige concepten doorwerken

Omgevingsbeleid werkt bij voorkeur met concepten die zich in het verleden bewezen hebben. Denk aan concepten als functiemix of nabijheid.

In tegenstelling tot kortstondige hypes zijn dergelijke concepten tijdsbestendig. Ze passen zich aan wijzigende omstandigheden aan. Ze koppelen omgeving en tijd, en ze spelen in op toekomstige uitdagingen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Paris ville du quart d'heure

'Paris ville du quart d'heure' koppelt wonen en nabije, dagdagelijkse functies in een tijdsafstand van 15 minuten. Bewoners vinden daarmee hun dagelijkse behoeften op wandelafstand. Dit tijdsbestendige concept heeft zich al bewezen in meerdere steden en is fundamenteel gebaseerd op bestaande ordeningen van leefgemeenschappen doorheen de geschiedenis. Het concept is ook toekomstgericht omdat het meerdere hedendaagse uitdagingen tegelijk aanpakt.

Meer info: Paris ville du quart d'heure, ou le pari de la - Ville de Paris

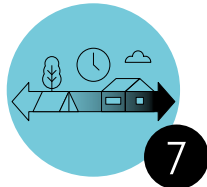

“

BIJ TIJDELIJK GEBRUIK IS
OMKEERBAARHEID EEN NOODZAKELIJKE
VOORWAARDE VOOR KWALITEIT.

16

7

Faciliteer gradaties in tijdsgebruik

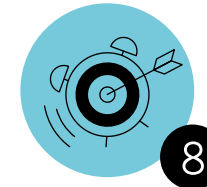
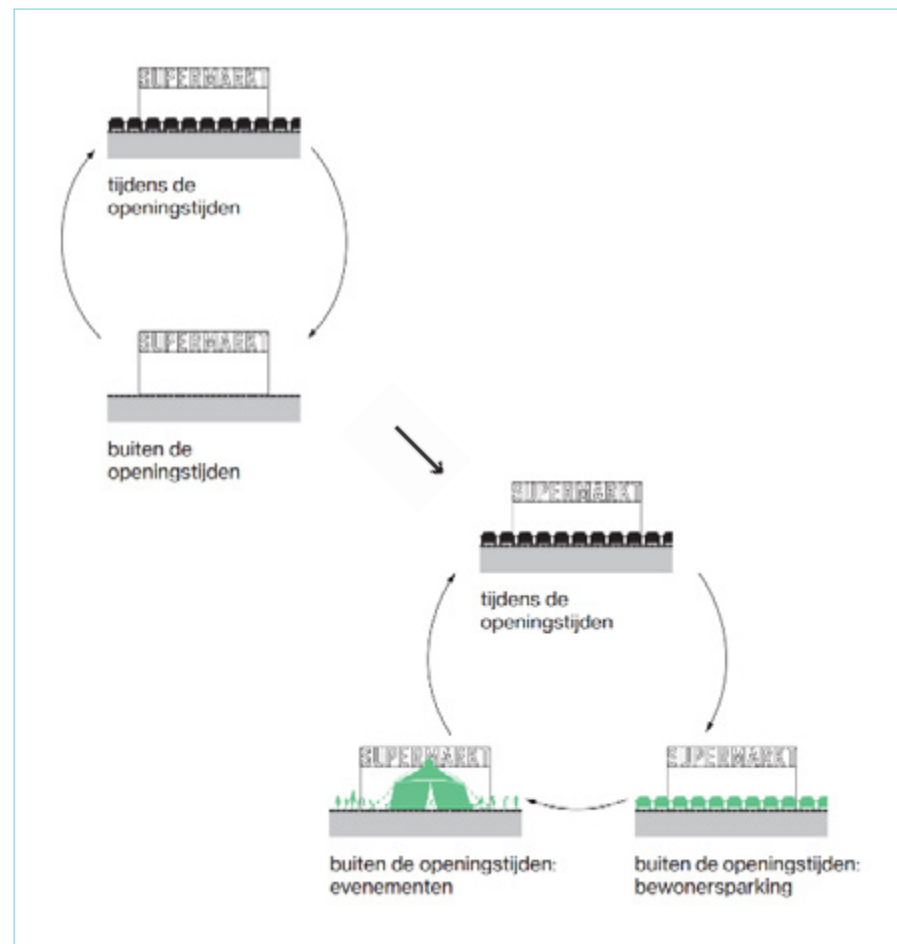
Ruimtegebruik kan occasioneel, tijdelijk of permanent zijn. Omgevingsbeleid dat met die verschillende tijdsduren rekening houdt en ze op een slimme manier combineert, stimuleert een betere en meer duurzame benutting van de ruimte. Bij tijdelijk gebruik is omkeerbaarheid een noodzakelijke voorwaarde voor kwaliteit. Een eindtijd is dan ook onmisbaar.

PRAKTIJKVOORBEELD

Parkeerplaatsen van een supermarkt buiten de openingsuren gebruiken

Fietsberaad en de Vlaamse Bouwmeester tonen met een supermarkt in Sint-Joris-Weert (Oud-Heverlee) het principe van multifunctioneel gebruik in de tijd. De parkeerplaatsen van een supermarkt kunnen buiten de openingsuren gebruikt worden voor bewonersparkeren of evenementen.

Meer info:
[BWMSTR_46blz-cover_1012_HR.pdf](#)
(fietsberaad.be)

8

Speel in op crises en sleutelmomenten

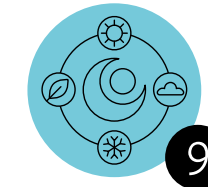
Kantelmomenten zijn kansen om veranderingen te versnellen of te vertragen. Momenten van verandering kan je ook zelf creëren of faciliteren door doelgericht in te haken op de levensloop van mensen en organisaties. Grijp elke crisis aan als een verbeterkans door duurzaam - en liefst proactief - te reageren.

Overstromingen van 1976

In 1976 resulteert de combinatie van springtij, regenvlagen en een noordwesterstorm op de Noordzee in een catastrofale watersnood. Dijken breken en meerdere dorpen in het Scheldebekken worden overspoeld. Deze crisis was de onmiddellijke aanleiding voor de opmaak van het Sigmaplan in 1977.

Meer info:
[Koning in de bres. Hoe Ruisbroek ons de ogen opende \(sigmaplan.be\)](#)

Foto: © Gazet van Antwerpen

9

Respecteer natuurlijke tijdscycli

Goed omgevingsbeleid respecteert het evenwicht tussen menselijke en natuurlijke cycli. Natuurcycli artificieel doorbreken, zoals dijken bouwen om getijden in te tomen, moet steeds met de grootste zorg gebeuren.

Inspelen op de seizoenen, op het dag-nachtritme of op andere natuurlijke cycli biedt dan weer heel wat voordelen voor mens en omgeving. Overstromingen opvangen in natuurlijke overstromingsgebieden of seizoensgebonden voedsel kweken, zijn daar goede voorbeelden van.

17

TOOLS DIE DE TIJD VLEUGELS GEVEN

Deze instrumenten helpen je om de tijdsfactor in plannen en projecten te integreren.

Beleidsplan met langetermijnvisie

Een (lokaal) ruimtelijk beleidsplan is het geschikte instrument om een langetermijnvisie te verankeren over meerdere legislaturen heen. Maak zeker geen copy-pasteplan of een blauwdruk voor de eeuwigheid. Een langetermijnvisie moet actueel blijven, zeker in onze snel veranderende maatschappij. Het aanbouwmodel met beleidskaders biedt de nodige flexibiliteit om in een ruimtelijk beleidsplan te kunnen inspelen op veranderingen.

Beheer en tijdsgebonden bepalingen

In een ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) kan je beheer en tijdsgebonden bepalingen toevoegen. Hiermee kan je bijvoorbeeld tijdelijk ruimtegebruik toelaten, voorschriften na verloop van tijd in werking laten treden of de inhoud in de toekomst veranderen. Een bestemming en voorschriften op maat van een specifiek project blijven best tijdelijk van aard. Via lasten en voorwaarden kan een vergunningsverlener tijdsgebonden veranderingen opleggen aan een omgevingsvergunning.

IN EEN SNEL VERANDERENDE WERELD IS HET ONREDELIJK OM BESTEMMINGSPLANNEN BINDENDE KRACHT TE VERLENEN VOOR ONBEPAAALDE DUUR.

Hans Leinfelder en Peter Lacoere (in tijdschrift ruimte)

Omgaan met verouderde voorschriften

Stedenbouwkundige voorschriften verouderen meestal snel. Er bestaan verschillende manieren om oude voorschriften in verkavelingen en bijzondere plannen van aanleg aan te pakken en een vereenvoudigde procedure tot wijziging te voorzien.

Horizon-, experimenteerbepalingen en regelluwe zones

Een horizonbepaling doet een wet, regel of voorschrift ophouden na een bepaalde termijn. Een voorbeeld hiervan is een evaluatiebepaling met een datum of een terugkerend moment. Experiment-regelgeving is tijdelijke regelgeving voor maximaal tien jaar, die geldt voor een specifieke ruimte of voor een specifieke doelgroep of in een specifieke situatie, en die bij wijze van experiment wordt ingevoerd. Een regelluwe zone is tijdelijke regelgeving voor maximaal tien jaar, die bestaande regelgeving voor een specifieke ruimte of voor een specifieke doelgroep of in een specifieke situatie buiten toepassing stelt.

Tijdelijk bouwen is circulair bouwen

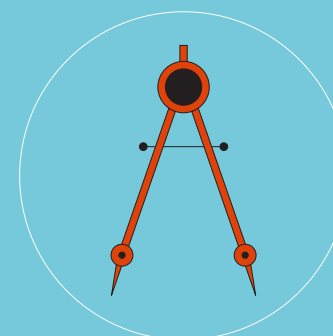
Tijdelijke constructies zijn in principe omkeerbare constructies. Een vergunning voor een tijdelijke constructie moet dus oog hebben voor de wijze waarop de constructie is ontworpen.

De gebruikte materialen en technieken mogen geen permanent karakter hebben, maar moeten 'recycleerbaar' zijn. Via lasten kan een vergunning deze circulariteit regelen.

MER-actualiteitstoets

Door een evaluatie of actualiteitstoets te integreren in een milieueffectenbeoordeling wordt het milieueffectenrapport (MER) omgevormd van een statisch instrument naar een vorm van permanente evaluatie door recente inzichten (bijvoorbeeld klimaatmodellen) te laten meespelen.

Nieuwe instrumenten ontwikkelen en de bestaande regelgeving beter laten aansluiten op de evoluerende noden, daar zet de Vlaamse Overheid op in. Hou dus zeker onze website www.omgeving.vlaanderen.be in de gaten voor updates.

ZET DE TOEKOMST AAN TAFEL

20

Vijf tijdloze tips voor je dagelijkse praktijk.

1

Tip

BEGRIJP DE TIJD

Gebruik hulpmiddelen die de koppeling tussen tijd en fysieke leefomgeving inzichtelijk maken.

Met de tool [myclimatefuture](#) van de VUB kan je bijvoorbeeld berekenen hoeveel meer droogte, overstromingen, stormen enz. je zou kunnen meemaken gedurende je verdere leven, afhankelijk van het klimaatscenario en de plaats waar je leeft.

2

Tip

ZET DE TOEKOMST AAN TAFEL

Neem in ieder overleg de toekomst mee in het vizier. De [#toekomststoel](#) is een idee van Jan Terlouw.

De toekomststoel is een lege stoel die in iedere vergadering en elk overleg de toekomst vertegenwoordigt en ons eraan helpt herinneren om duurzaamheid mee te wegen in de beslissingen van vandaag.

3

Tip

GEBRUIK DE TIJD WERVEND

Hanteer concrete doelstellingen die, uitgezet in de tijd, een duidelijke meerwaarde voor de toekomst onderstrepen. Een voorbeeld is het gemeenschappelijk verkeersveiligheidsplan in België.

Met [All For Zero](#) onderschrijven de federale, Vlaamse, Brusselse en Waalse ministers de ambitie om in 2050 te komen tot nul verkeersdoden.

4

Tip

BENADRUK DE MEERWAARDE VOOR DE VOLGENDE GENERATIES

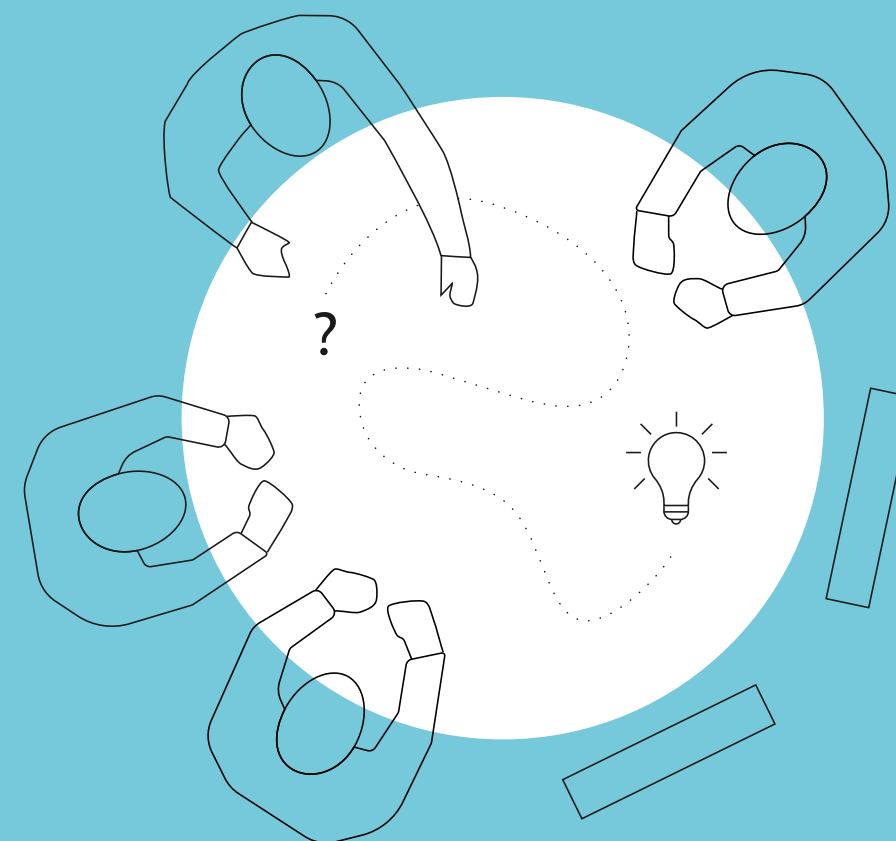
Verwijs expliciet naar de toekomstwaarde van een project door de voordelen voor volgende generaties te beklemtonen. De Ambrassade ontwikkelde bijvoorbeeld een inspiratiegids 'De speelplaats met toekomst' voor het gedeelde gebruik van speelplaatsen voor het jeugdwerk en de buurt. De gids geeft heel wat tips, aanbevelingen en praktijkvoorbeelden om mee aan de slag te gaan.

Tip

VISUALISEER DE TOEKOMST

'Voor en na' beelden tonen in één oogopslag het effect van een verandering.

Foto: © Tractebel Engineering nv, Masterplan en beeldkwaliteitsplan Landen, Open oproep 001909

TOT SLOT

Als omgevingsprofessional kan je met deze inspiratienota tweevoudig aan de slag.

1

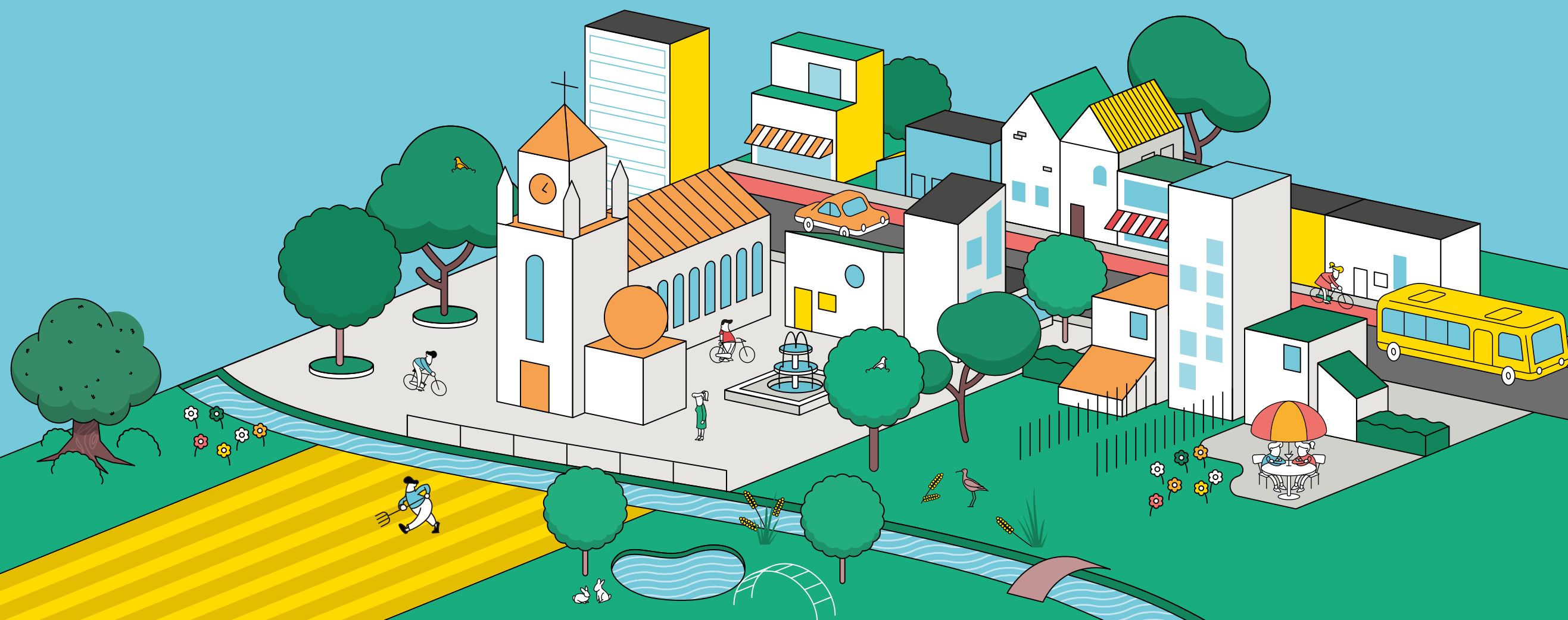
Allereerst kan je de tijdsdimensie bewuster gebruiken in je werk door een actieve tijdsreflex te hanteren. Daarvoor reikt deze nota je 9 principes en concrete tips aan.

2

Ten tweede kan je bestaande instrumenten hanteren om je plannen en projecten tijdsbestendiger te maken.

Contact

Heb je vragen of wil je met ons van gedachten wisselen over het onderwerp in deze inspiratienota, stuur een mailtje naar BJO.omgeving@vlaanderen.be.

Het departement Omgeving maakt werk van beleidsverkenningen met als doel beleidsbepalers en partners nieuwe pistes aan te reiken voor het toekomstig omgevingsbeleid.

MEER INFO

De inhoud van deze inspiratienota is gebaseerd op een meer diepgaande technische verkenning die je kan aanvragen op de website van het Departement Omgeving.

COLOFON

Tekst: Departement Omgeving

Copywriting: www.thewritething.be

Vormgeving: www.bridgeneers.be

Illustraties: Bridgeneers en
Departement Omgeving

VU: Peter Cabus, departement Omgeving,
Koning Albert II-laan 20, 1000 Brussel
© 2022 Departement Omgeving

Omgevingvlaanderen.be